

dr hab. Piotr Brzozowski, prof. UMCS
Instytut Psychologii
Uniwersytet Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie

Recenzja

**głównego osiągnięcia naukowego oraz dorobku naukowego Pani Doktor
Katarzyny Skrzypińskiej, związana z postępowaniem o nadanie stopnia
doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie
psychologia**

1. Ogólna ocena dorobku

Przedstawiony do oceny dorobek naukowy doktor Katarzyny Skrzypińskiej jest związany z psychologią społeczną i z psychologią osobowości a dotyczy duchowości jako zjawiska badanego od strony psychologicznej.

Należy podkreślić niezwykłą konsekwencję Autorki w badaniu tegoż zjawiska, którym zajmowała się już – po części - w swojej pracy doktorskiej, opublikowanej po doktoracie w postaci monografii *Pogląd na świat a poczucie sensu i zadowolenie z życia*, a następnie bodaj we wszystkich artykułach wydrukowanych po doktoracie.

Naturalnie, duchowości dotyczy także główne osiągnięcie naukowe, w którego skład wchodzi 8 artykułów (w tym dwa współautorskie); trzy z nich „opatrzone są” wskaźnikami *IF*. Ich wartość punktowa wg standardów MNiSW jest raczej umiarkowana (w sumie: 112 pkt plus 183 pkt za inne publikacje, razem: 295 pkt. a nie 301 jak podaje Autorka). Sumaryczny indeks *JCR* w roku 2016 wyniósł 9.472, a liczba cytowani bez autocytowań – 81 (wg bazy *Web of Science*).

Poza dorobkiem publikacyjnym dr Katarzyna Skrzypińska wykazała się szeregiem innych znaczących dokonań, o których będzie nieco później. W tym miejscu chciałbym skoncentrować się na jej badaniach dotyczących duchowości. Mają one charakter dwojaki: teoretyczny i empiryczny i są ze sobą wyraźnie powiązane.

Dr Katarzyna Skrzypińska zdając sobie sprawę z tego, że jako badacz wkracza na grunt mało poznany i grząski, dużo uwagi poświęciła analizom teoretycznym zjawiska, a zwłaszcza analizom pojęciowym, wykorzystując przy tym zarówno publikacje innych autorów jak i własne przemyślenia. Szczególnie istotne okazały się rozróżnienia pojęć duchowości i religijności, których zakresy w literaturze przedmiotu, w zależności od źródła, bądź to pozostają rozłączne, bądź pokrywają się, krzyżują albo zawierają. Autorka, przyjmuje za Emmonsem, że ich zakresy krzyżują się, a część wspólna dotyczy religijnej duchowości i duchowej religijności.

Podobne ustalenia terminologiczne dotyczą duchowości traktowanej w kategoriach osobowości i inteligencji. Tu duchowość miałaby być kolejnym wymiarem osobowości dodanym do pięciu wymiarów Costy i McCrae'a, a zarazem „składową” duchowości miałaby być inteligencja egzystencjalna, a tej ostatniej - inteligencja duchowa.

Jak twierdzi autorka – duchowość można badać i patrzeć na nią z trzech różnych perspektyw. Można ją traktować jako: postawę (wobec życia), wymiar osobowości i złożoną strukturę poznawczą. W tym kontekście dr Skrzypińska mówi o trojakiej naturze osobowości (*The Threefold Nature of Spirituality*, 2014).

Jakkolwiek zjawiska duchowe/ze sfery duchowości są znane ludziom od zawsze, to nauka o duszy (psychologia) zajmuje się nimi – na sposób empiryczny - od niedawna. Jest to związane zarówno ze złożonością i wieloznacznością tego fenomenu jak i z całkowitą laicyzacją oświeceniowej nauki, w której nie ma miejsca na (niematerialną) duszę, mimo niedającego się rozwiązać problemu paralelizmu psychofizycznego. A jednak – czego wielu psychologów nie jest świadomych – nie istnieje jakakolwiek fizykalna charakterystyka samego zjawiska psychicznego, w związku z czym trudno cokolwiek powiedzieć o jego fizycznej naturze, mimo mierzalnych konsekwencji samych zjawisk psychicznych. Nie wystarczy tu przecież truistyczne stwierdzenie, że mózg jest mocno powiązany z psychiką/ świadomością/ duchem. (Chodzi naturalnie o problem: jeśli istnieją **wyłącznie** zjawiska materialne i istnieją zjawiska psychiczne, to czym z punktu widzenia fizyki, są te zjawiska psychiczne?)

Skoro pojęcie „ducha” jako nieokreślonej fizycznie bądź niematerialnej części istoty ludzkiej jest pojęciem tabu w oświeceniowej nauce, z pewnością potrzebna jest odwaga w badaniu zjawiska duchowości. Wykazała się nią dr Skrzypińska i ciągle nieliczna garść psychologów analizujących duchowość metodami empirycznymi. Jednak, jak mówi przysłowie, skoro powiedziało się „A”, trzeba też powiedzieć „B”. Skoro duchowość jest przejawem ducha czy duszy (zob. np. *Inny słownik języka polskiego*, red. Mirosław Bańko, t. I., Wyd. Naukowe PWN, Warszawa, 2000), to w badaniach nad duchowością brakuje

psychologicznej, weryfikowalnej empirycznie, koncepcji ducha/duszy (cokolwiek miałyby to znaczyć), bez której badania nad duchowością są niepełne. Być może stąd się biorą tak skrajnie odmienne charakterystyki duchowości ujmowanej raz w kategoriach cech osobowości i inteligencji, a innym razem w kategoriach postaw albo przekonań i struktur poznawczych.

Przyszła, psychologiczna koncepcja ducha musiałaby także pokazać jak ów „psychologiczny duch” ma się do struktury „ja” czy świadomości, a szczególnie – do samoświadomości.

Z powyższych powodów wszystkie podejmowane próby porządkowania pojęć związanych z duchowością uważam za ważne, a proponowaną przez autorkę **koncepcję bądź model trojakiej (potrójnej) psychologicznej natury duchowości** za godne uwagi osiągnięcie naukowe, mimo zastrzeżeń, które za chwilę się pojawią. Zdaniem recenzenta obecnie mamy do czynienia ciągle tylko z poszukiwaniami optymalnego podejścia do zjawiska duchowości. Model trojakiej natury osobowości wymaga dalszego dopracowania intelektualnego (uczynienia z mało powiązanego zbioru twierdzeń spójnej teorii, jeśli użyć określeń bliskich Parsonsowi i Shilsowi) oraz silniejszych dowodów empirycznych przemawiających za jego trafnością. Naturalnie, dr Skrzypińska przeprowadziła szereg własnych badań jak i wykorzystwała wyniki badań innych autorów do uzasadniania tez związanych z trojaką naturą duchowości. Tym niemniej wypada zauważyć, że używane przez habilitantkę określenie „model” natury duchowości jest określeniem „na wyrost”, ponieważ przegląd literatury przedmiotu upoważnia ją przede wszystkim do wniosku, że mamy do czynienia z trzema różnymi podejściami w badaniach nad duchowością; z traktowaniem jej jako: postawy wobec życia, wymiaru osobowości, struktury poznawczej. Autorka podejmuje próby integracji tych podejść i pojęć - ograniczone głównie do rysowania relacji pomiędzy ich zakresami. Zdaniem recenzenta – w chwili obecnej można trafnie mówić raczej o trzech **perspektywach badawczych** niż o **jednolitym modelu duchowości**.

Można także zastanawiać się, czy duchowość rzeczywiście **jest** postawą, czy też **wyraża się** albo przejawia m.in. poprzez postawy. W tym drugim przypadku duchowość (jako pewien stan umysłu albo świadomości?) albo duch kształtowałaby postawy wobec życia, Boga i transcendencji, które co prawda można by nazwać duchowymi, ale nie należałoby ich utożsamiać z duchowością czy duchem.

Nie jest też jasne, dlaczego duchowość ma być **postawą** z „metodologicznego punktu widzenia”, jak napisała autorka w Autoreferacie (s. 3.) przy okazji definicji duchowości, ani co właściwie oznaczałby tu metodologiczny punkt widzenia?

Jakkolwiek problematyka duchowości jest w psychologii relatywnie nowa a samo pojęcie wieloznaczne, niekiedy odnosi się wrażenie, że mimo definiowania i ustalania zakresów pojęć, z publikacji na publikację zmieniają się ich znaczenia. Można to jednak zaakceptować, biorąc pod uwagę eksploracyjne poczynania psychologów duchowości i samej habilitantki.

Dorobek publikacyjny autorki po doktoracie nie jest bardzo bogaty (25 artykułów w czasopismach punktowanych i jedna monografia obejmująca pracę doktorską), ale wartościowy naukowo. Niepokoi niekiedy zbyt obszerne powtarzanie treści, które znalazły się we wcześniejszych publikacjach. Sprawia to wrażenie, że chodzi nie tyle o zapoznanie czytelnika z istotnymi myślami, ile o zwiększenie objętości tekstu.

Dr Katarzyna Skrzypińska brała ponadto udział w krajowych (1) i międzynarodowych (3) projektach badawczych, otrzymała kilka nagród (3), wygłosiła 17 referatów na konferencjach międzynarodowych i 18 na krajowych. Uczestniczyła w organizacji konferencji, także międzynarodowych, zajmowała się prowadzeniem zajęć dydaktycznych i szkoleń, recenzowała publikacje dla czasopism krajowych i międzynarodowych. Podkreślić należy, że z jej inicjatywy powstało *Polskie Towarzystwo Psychologii Religii i Duchowości*. Te, a także inne nie wymienione tu osiągnięcia pozwalają na jednoznacznie pozytywną ocenę dorobku dr Katarzyny Skrzypińskiej.

To, co do tej pory zostało już napisane właściwie wystarczyłoby do zakończenia recenzji, jednak z obowiązku recenzenta chciałbym jeszcze dodać szereg spostrzeżeń szczegółowych, bądź rozwinąć wcześniejsze.

2. Główne osiągnięcie naukowe

Treść ośmiu artykułów, które składają się na to osiągnięcie jest podporządkowana dwóm głównym celom: pokazaniu trojakiej natury duchowości (osobowość – postawa – przekonanie) i uzasadnieniu tezy, że religijność i duchowość to dwie odrębne dyspozycje. W tym drugim przypadku szczególnie imponujący jest artykuł napisany wspólnie z prof. Gerardem Saucierem (2006), prezentujący wyniki obszernych badań, w którym użyto ponad dwudziestu różnych narzędzi do pomiaru religijności i duchowości. Analizy pokazały, że mamy do czynienia z wysoce niezależnymi zjawiskami, co m.in. przejawia się w odmiennych osobowościowych korelatach religijności i duchowości. Naturalnie, ten wynik powinien prowadzić do dalszych wnikliwych analiz, które by przekonały, że religijność i duchowość są zupełnie od siebie niezależne, albo – jak przyjmuje autorka, zapewne słusznie, są one w jakiejś

mierze skorelowane ze sobą, ponieważ tylko jedna z tych tez może być prawdziwa. Jest ponadto możliwe, że relacje między nimi zależą od kultury i duża niezależność konstruktów religijności i duchowości w Stanach Zjednoczonych niekoniecznie musi iść w parze z ich niezależnością np. w Polsce.

Innym ciekawym tekstem jest artykuł *The Boundaries of Woman's Spirituality in the Beliefs–Spirituality–Religiousness (B–S–R) Model: A Third Perspective—Beliefs as a Cognitive Basis*. Model B–S–R zakłada, że poznawczym źródłem zjawisk duchowości i religijności są przekonania/wierzenia formujące pogląd na świat, przy czym duchowość jest mediatorem pomiędzy wierzeniami i religijnością. Co istotne, badania empiryczne habilitantki potwierdzają ten model.

Doktor Katarzyna Skrzypińska skonstruowała także (wspólnie z Karolem Karasiewiczem) własne narzędzie badawcze, *Kwestionariusz Sfery Duchowej (KSD)*, posiadający cztery podskale: 1) Stan Sfery Duchowej – podskala mierząca pozytywną postawę wobec sfery duchowej, 2) Dynamikę Sfery Duchowej – mierząca głęboką duchowość, 3) Aduchowość - postawę negatywną wobec spraw duchowych i 4) Brak Relacji z Siłą Wyższą - postawa indyferentna wobec wiary. Jest ono użyteczne w jej badaniach i charakteryzuje się niezłymi wskaźnikami psychometrycznymi. Tym niemniej autorzy kwestionariusza *KSD* dopuścili się pewnych uchybień metodologicznych. Swoje osoby badane gromadzili zarówno poprzez Internet jak i tradycyjnie, prosząc o wypełnienie papierowych wersji użytych kwestionariuszy. Nie sprawdzili następnie, czy te dwa sposoby rekrutowania badanych i dwa sposoby wypełniania kwestionariuszy dostarczają porównywalnych wyników, a mimo to analizowali łącznie obie grupy. Trudno powiedzieć, czy miało to jakiś wpływ na uzyskane wyniki badań, np. na gorsze wskaźniki trafności i rzetelności w grupie przed 30-tym rokiem życia. Jeśli natomiast gorsze wskaźniki trafności i rzetelności w młodszych grupach byłyby efektem procesu rozwojowego, to warto rozważyć skonstruowanie dwóch wersji kwestionariusza (podobnie jak konstruuje się osobne testy inteligencji dla dzieci i dla dorosłych), albo rewizję dotychczasowej wersji testu.

3. Publikacje naukowe nie wchodzące w skład głównego osiągnięcia

Pozostałe publikacje habilitantki to przede wszystkim naukowe artykuły, często pisane razem z innym autorami. Jedyna monografia, która formalnie rzecz biorąc jest tomem wydanym po doktoracie, w istocie rzeczy jest opublikowaną pracą doktorską. Sama ta publikacja,

wielowątkowa, dotycząca poglądu na świat, który może być traktowany jak kulturowy wymiar czy aspekt duchowości wiąże ów pogląd (na świat) z poczuciem sensu i zadowolenia z życia.

Wiązanie duchowości z sensem i zadowoleniem, a także ze zdrowiem psychicznym to wątek pojawiający się i w innych publikacjach autorki. Choć monografia jest wartościowa z merytorycznego punktu widzenia, to zdarzają się w niej lapsusy świadczące o pewnej nierzetelności redakcyjnej (np. na s. 145 współczynnik rzetelności *alfa* nazwany jest współczynnikiem trafności) czy niedoskonałości warsztatowej (np. na s. 137 sformułowanie hipotezy H2 jest tak złożone, że trudno sobie wyobrazić jej jednoznaczną weryfikację).

Podjęmowana przez autorkę problematyka badawcza jest z pewnością nie tylko ważna, ale i interesująca dla przedstawicieli nauk społecznych. Oprócz już wymienionych pojawiają w jej pracach empirycznych takie tematy jak: związki duchowości z osobowością czy kulturowy kontekst wierzeń i duchowości. Cenne są również prace i publikacje dostarczające narzędzi kwestionariuszowych potrzebnych w polskich badaniach nad duchowością. Habilitantka jest (współ)autorką czterech takich oryginalnych kwestionariuszy i jednego adaptowanego (*ASPIRES* Ralpha Piedmonta). Niektóre z nich wymagają dalszych „udoskonaleń” psychometrycznych.

Podsumowując dokonania badawcze habilitantki można odpowiedzialnie stwierdzić, że od strony warsztatowej (metodologicznej, statystycznej), jeśli pominąć relatywnie drobne potknięcia, są one poprawne. Ich wyniki zasługują więc na zaufanie, co zresztą znalazło wyraz także w postaci publikacji z listy *JCR* i we współpracy międzynarodowej (wspólne publikacje z autorami zagranicznymi).

4. Doświadczenie w realizowaniu projektów badawczych

Jeszcze przed doktoratem (r. 1999) Pani Doktor kierowała grantem, który otrzymała z KBN-u. Po doktoracie z kolei uczestniczyła w charakterze partnera/wykonawcy w trzech projektach międzynarodowych, w tym w dwóch amerykańskich i jednym brytyjskim. Można więc uznać, że posiada doświadczenie w realizacji takich projektów i to projektów międzynarodowych.

5. Nagrody i odznaczenia

Lista nagród i odznaczeń habilitantki nie jest długa, ale godna odnotowania. Otrzymała ona: Brązowy Medal za długoletnią służbę od Prezydenta RP (2013), Medal Komisji Edukacji Narodowej (2013) i międzynarodową nagrodę *Jack Shand International Travel Award*, przyznaną w roku 2014 przez *Society for the Scientific Study of Religion (SSSR)*.

Otrzymała ponadto dwie nagrody rektorskie Rektora UG: I stopnia (1993) i II stopnia (1992).

6. Wystąpienia na konferencjach międzynarodowych i krajowych

Dr Katarzyna Skrzypińska przygotowała (niekiedy z innymi autorami) 17 referatów na konferencje międzynarodowe, z których 11 odbywało się w Polsce, a 6 – poza Polską (USA (2), Szwajcaria (3), Turcja (1)). Na dwóch z nich była *keynote speaker*. Ponadto na konferencjach międzynarodowych wystąpiła z sześcioma posterami. Uczestniczyła też aktywnie w 18-tu konferencjach krajowych. Brała udział w komitetach organizacyjnych aż 16-tu konferencji krajowych i międzynarodowych, co świadczy o jej dużej aktywności naukowej i organizacyjnej oraz o bogatych kontaktach ze środowiskiem naukowym, zwłaszcza tym zajmującym się psychologią religii i duchowości.

Warto zauważyć, że dr Katarzyna Skrzypińska potrafiła pogodzić intensywność pracy naukowej z macierzyństwem (dwoje dzieci urodzonych po doktoracie).

7. Udział w komitetach redakcyjnych, recenzje publikacji, członkostwo w towarzystwach naukowych, staże naukowe

Habilitantka jest redaktorem naczelnym (od roku 2012) *Newslettera* Polskiego Towarzystwa Psychologii Religii i Duchowości oraz członkiem zespołów redakcyjnych dwóch anglojęzycznych czasopism: *Religions* oraz *Research in the Social Scientific Study of Religion*.

Jest również – co warto szczególnie podkreślić – założycielką, a także członkiem Zarządu i Sekretarzem Polskiego Towarzystwa Psychologii Religii i Duchowości. Ponadto: członkiem Zarządu *International Association for the Psychology of Religion*; członkiem *Society for the Scientific Study of Religion* i członkiem *Social Psychology of Religion Laboratory*.

Odbyła dwa staże zagraniczne: w Indiana University (USA, październik 2014) i dłuższy staż jako *Senior Visitor* w Glyndwr University (United Kingdom, 2014-17).

Dr Katarzyna Skrzypińska była recenzentką ośmiu liczących się czasopism polskich i zagranicznych a dla wydawnictwa Springer zrecenzowała monografię *Semantics and Psychology of Spirituality. A Cross-Cultural Analysis* (2016), której redaktorami byli Heitz Streib i Ralph W. Hood, Jr.

Wszystkie wymienione fakty świadczą o tym, że habilitantka jest bardzo dobrze przygotowana do dalszej pracy naukowej, także o charakterze międzynarodowym.

8. Praca dydaktyczna

Habilitantka ma duże doświadczenie dydaktyczne. Prowadziła wiele zajęć z psychologii – ćwiczeń, wykładów, seminariów, także w języku angielskim - ze studentami Instytutu Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego. Były to zajęcia z psychologii ogólnej, społecznej, osobowości, religii i duchowości, sensu życia, historii myśli psychologicznej i inne. Była promotorem 37 prac magisterskich na kierunkach „Psychologia” i „Pedagogika” i promotorem pomocniczym jednej pracy doktorskiej. Prowadziła także szereg różnych szkoleń i wykładów poza UG, niektóre – za granicą.

9. Inne osiągnięcia

Habilitantka sporą wagę przywiązuje do osobistego dokształcania się (s. 18. Wykazu publikacji...). Ma także szereg osiągnięć pozanaukowych związanych z fotografią i grafiką (s. 19).

Wnioski końcowe

Jestem zdania, że dorobek naukowy dr Katarzyny Skrzypińskiej jest ważny dla psychologii jako nauki, nowatorski w swojej sferze koncepcyjnej i badawczej związanej z duchowością i religijnością (choć niekiedy może rodzić kontrowersje), dotyczy ważnych z aplikacyjnego punktu widzenia sfer ludzkiego życia i nie budzi liczących się zastrzeżeń metodologicznych. Tym samym stwierdzam, że **spełnia on kryteria ustawowe Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym z 14 marca 2003 r (z późniejszymi zmianami z**

dnia 1 września 2011 r). W związku z powyższym **zgłaszam wniosek o nadanie Pani Doktor Katarzynie Skrzypińskiej tytułu doktora habilitowanego w zakresie nauk społecznych.**

dr hab. Piotr Brzozowski, prof. UMCS

Lublin, 16.08.2017

Piotr Brzozowski